

Poezijo Marice Strnad so zaznamovali, po besedah dr. Irene Novak Popov, izjemne poznavalke slovenske poezije, »bojevitost, samozavest, svobodomiselnost in izpovedni pogum«. Življenja pesnic in pesnikov nimajo vselej odseva v njihovi umetnosti, ustvarjalni genij je sposoben zasnovati svet, ki je povsem drugačen od lastnega, od znanega. A pri Marici Strnad lahko brez zadržkov potegnemo vzporednice med pridevniki, ki se prilegajo njeni poeziji in tistimi, s katerimi bi lahko opisali njeno osebnost. Naj ponazorim svojo trditev z nekaj drobcami iz življenja te izjemne ženske in literarne ustvarjalke, ki jih bom prepletla z odlomki iz njenih pesmi in pisem.

Rojena je bila leta 1872 v Šmarjah pri Jelšah, njen oče je bil notar, kar pomeni, da je pripadal meščanskemu sloju, v katerem je bilo običajno, da se dekleta vzgajajo za poroko in le bolj napredni starši so se zavedali, da so možne tudi drugačne življenjske usode ter da je znanje najboljša popotnica v svet. Marica Strnad je bila na njeno srečo rojena v takšni družini, kajti za gospodinjsko življenje ni imela smisla. Kakor beremo v pismu prijateljici, pisateljici in urednici Marici Nadlišek, je moža pričakala ob štedilniku z violino in ko jo je vprašal, kaj kuha, mu je odgovorila: »Za božjo voljo, Saša, ne sprašuj, še sama ne vem, kaj bo iz tega nastalo!« Marici pa je v pismu še pristavila: »Vedno sem kuhala z violino, sicer je bilo preveč dolgočasno.« Na srečo so že leto pred njenim rojstvom v Ljubljani ustanovili učiteljske, ki ga je ona zaključila dve desetletji kasneje, saj je bil to tedaj edini intelektualni poklic za ženske. A za ženske nikakor ni bil enak kot za moške, saj so bile plačane manj, in temu se je zoperstavila s svojim bojevitim in ostrim peresom. Pisala je še o drugih tegobah pedagoškega poklica, a tudi o številnih drugih življenjskih temah.

Že na učiteljskem pa je tudi pesnila in svoje poetične prvence objavljala v revijah, kar nam jo razkriva kot samozavestno osebo. V zgodnjih devetdesetih letih so pesnice v slovenski književnosti redke: Marica Strnad se je lahko zgledovala predvsem po Luizi Pesjak in Pavlini Pajk, a ona kljub temu samozavestno prime za pero. Skladno z duhom tiste dobe se podpisuje z različnimi psevdonimi, svoje pravo ime, natančneje priimek, pa hitro začne zapisovati na moderen način, kar v enem izmed člankov tako razloži: »Doslej sem se vedno pisala »ova«, a če se s tem označa pokornost moškemu spolu, ne podpišem se nikdar več tako in najsi se naslanja ta pisava celó na sv. pismo. Bog ni ustvaril žene iz noge Adamove, da bi jo teptal, pa tudi ne iz glave, torej tudi žena naj se ne povzdiguje nad moža, temveč ustvaril je Bog ženo iz rebra Adamovega – rebro je blizu srca – to pomenja toliko, da je žene vloga biti možu za tovarišico, ne za pokorno deklo.« Njene zgodnje pesmi prinašata revija Vesna in Slovanski svet, povsem nov svet pa odkrije, ko začne sodelovati z revijo Slovenka, kjer odkrije najbolj sorodno dušo v prej omenjeni Marici Nadlišek, dragocene znanke pa tudi v drugih

sotrudnicah, kot so rekli takrat sodelavkam revije. Pisma iz tega obdobja razkrivajo razgibano življenje v Svetem Jakobu v Slovenskih goricah, kjer je takrat živelo tako slovensko kot avstrijsko prebivalstvo, med slovenskim pa so bili tudi taki, ki so zavračali svoje korenine in slavili germansko kulturo, takrat so jim rekli nemškutarji. Ona pa je otroke pogumno navduševala za slovenski jezik. Dragocen spomin nanjo je ohranil njen nekdanji učenec Alojzij Resman v zapisu, ki ga je objavil v reviji Naša žena: »Bila je vitke, majhne postave, vesela in živa, da je kar sršalo življenje iz nje, in vsa polna ljubezni do šolarjev. Ves razred, deklice in fantje, smo viseli na njej. Bila nam je vsem prva ljubezen. Kmalu smo vedeli, da je naš slovenski jezik lep in da se ga ne smemo nikoli sramovati.«

Prekipevajoče življenje, še posebno čustveno, odkrivamo tudi v že omenjenih pismih Marici, kjer beremo: »Mislim, sanjam in sem vedno pri Tebi. In ti meniš, da pretiravam? Boga mi, da ne! Prav iz vsega srca sem ti udana, zakaj? – Uzroka ne znam.«

In na drugem mestu: »Ti moj biser! Poljublja te in srčka preiskreno vsa tvoja Marica. Vedno bolj te imam rada! Tako se mi še ni godilo! Moja zvezda, moje vse!«

Marico nagovarja z najrazličnejšimi ljubkovalnimi imeni: »Drago dekle!«, »Milo moje Marišče!«, »Zlato moje!«, »Obersrček!«, »Marica, moja ljubica!« in mnogimi drugimi.

A Marica je daleč v Trstu, čisto blizu, v Jakobskem dolu pa mladi in postavni kaplan Alojz Cizerl in med njima se splete ljubezenska vez. Večina takih zvez se je v tistih časih končala z razhodom, naj spomnim samo na nesrečno življenjsko pot njene pesniške kolegice Kristine Šuler, ki je v tistem času zanosila z duhovnikom in se morala po porodu iz osrednje Slovenije preseliti na Štajersko, kjer so tolerirali nezakonsko mater kot učiteljico in njeno hčerko.

Marica si takšne usode ni predstavljala in vsaj tedaj se je zdelo, da je tudi njen izbranec bolj pogumen kot Kristinin. Z Alojzijem sta zapustila Jakobski dol in se najprej odpravila v Pariz, od tam pa v carsko Rusijo. Marica je tam naredila izpit za poučevanje nemščine v dekliških šolah in o tem tako poročala Marici Nadlišek, tedaj že Bartol, v Trst: »Sami univerzitetni profesori so me ekzamenovali. Ako pomislim nazaj, se mi kar zvrtil v glavi in jaz ne vem, ali sem tako modra punica, ali sem tako neumna, da sem vsled tega imela srečo! Eh, poganski nazori! Bog mi je pomagal in Marišče ubogo je znalo. Da, Bog, Bog! Marica, jaz sem iz dna duše pobožna, odkar sem pravoslavna. Tako nepopisno srečna sem, kar se tega tiče.«

Še o marsičem v Rusiji je poročala v podlistkih v Slovenskem narodu. Ta čas je bil zanj doživljajsko in izkušensko zelo bogat ali kakor je zapisala Marici:

»Pisatelj je kot njiva; vsaka dobra njiva mora nekaj časa počivati in stati, da je potem pridelek večji in bogatejši. Sprašuješ me, kako to, da delam. Poglej, srček moj, koliko novih močnih vtisov gane mojo dušo, odkar sem spremenila svoje življenje. Življenje! Ali lahko sploh tisto

prejšnje stanje, ko sem sedela na vasi, poimenujem življenje? Komaj zdaj sem začela živeti. Marica moja! Čutim prepород duše ... včasih moje moči vrejo, ampak vem, da še ni prišel pravi čas, ampak nič zato, vse ob svojem času.«

V mestu Kišinjev, ki je v današnji Moldaviji, je ostala vse do leta 1920, četudi se je njen zakon že leta 1905 končal. Alojzij se je vrnil na svoje posestvo v Haloze, ona pa je v pesmi

Oj, pene, morske pene zapisala:

Oj pene, morske pene . . .

dve ladjici po morju sta veslali . . .

Ni zate znala moja,

ni zame znala tvoja,

valovi pa so drugo k drugi gnali,

oj gnali brez pokoja . . .

In sredi morja hudournega

in sredi morja, sredi burnega,

ko brezdno morja se odkriva

in besno val nebo zaliva

in ko vsemir brezsilno stoka,

je bila najina poroka . . .

Ljudje so rekli, da je greh,

a midva sva iz ladjic dveh

le eno si zgradila

in skupaj se vozila.

A ti si bil nevešč mornar,

pustil si ladjico v nemar:

razbil si njo in mene,

oj pene, morske pene ...

Pretresljiva izpoved konca ljubezni pa ni edina pesem, ki govori o tem čustvu. Napisala je še mnoge druge, ki so lahkotnejše in igrivo šaljive, kakor tale z naslovom Izdajalec:

Nevzdržno me vabi tvoj duh in tvoj cvet ...

Oh, naj te utrgam, cvetica prekrasna!

Na prsih gojil bom in nosil tvoj cvet,
Skušnjava ti sladka, skušnjava opasna!

A ti se umičeš, dekle, pred menoj!
Kaj gledaš me ostro — tako porogljivo?
Ah, pozabil na prstan sem ta-le bil svoj,
Ki veže doma me na staro koprivo . . .

Pesmi je izdala v knjižni obliki šele leta 1927, v zbirki z naslovom Rdeči nageljčki. Marica Strnad pa ni bila le pesnica, temveč tudi prozaistka, ki je v svojih kratkih besedilih prikazovala utrinke iz ženskega življenja. V zgodbi Prijateljici je zapisala: »Če se ne omoži nobena od naji, na starost bova pa živeli skupaj. Nekaj dote bom že imela, ti pa svojo pokojnino, o veš, to bo idilično, mirno življenje!«

Ta literarni načrt je Marica Strnad, kot vemo, v svojem lastnem življenju uresničila vsaj dvakrat. Po vrnitvi iz Rusije, je pri sv. Barbari v Halozah živela skupaj z Jelisavo, katere priimka ne poznamo, nato pa z Ervino Ropas, s katero se je leta 1945 preselila v Novo mesto. Štiri leta kasneje je umrl njen sin Nikolaj in od tega tragičnega dogodka je vedno bolj pešala. 30. decembra 1953 je umrla.

Marica Strnad je bila dolga leta v senci predstavnikov moderne, ki jo v šoli spoznavamo le preko nekaj imen in verjetno je izkušnja večina nas, ki smo danes tukaj, da so bila to predvsem moška imena. Ta imena so kakor svetilniki na morju, kažejo nam, kam pelje pot in gotovo se ne bomo izgubili, če ostanemo na njej. A če se ozremo kdaj drugam, spoznamo, da lahko ob poti odkrijemo še marsikaj skritega, a zato nič manj zanimivega ali celo vznemirljivega. Ta plovba je, kot gotovo dobro vedo tudi spoštovane ustvarjalke Pozabljene polovice Novega mesta, ki jim moramo biti hvaležne in hvaležni, da je Marica Strnad umeščena v literarno topografijo Novega mesta, nepredvidljiva, in neredko se pojavi kakšna čer ali celo ledena gora, ki je ni lahko obiti, a samo tako lahko na najrazličnejše zemljevide vrišemo nove poti, odkrijemo nova obzorja. Če bi bila Marica Strnad danes z nami, bi se najbrž strinjala in rekla:

Ne ljubim gladkih, srednjih stez,
Ne maram gibkih »bi« in »ako«,

Ni znano mi, kaj to je kes.
Usodi svoji poveljujem,
Ponosem sem ji gospodar,
In svojo srečo sama kujem,
Čvrst moje roke je udar.

Naj bodo njeni bojevitost, samozavest, svobodomiselnost in izpovedni pogum več kot le svetilnik v temni noči, ki nam kaže pot. Naj bodo opomnik, da ni le ena pozabljena polovica, ki je skrita v arhivih, knjižnicah in morda še kje, temveč se mnoge še danes skrivajo za zidovi hiš tega in vseh drugih mest.